

Călugărul ca episcop: devotament și angajament social creștin în Capadocia secolului al IV-lea

Prof. Dr. Ciprian STREZA*

Rezumat:

În triumful creștinismului după victoria lui Constantin la Podul Milvian, unii membri ai aristocrației curiale a Imperiului Roman au intrat în Biserică și au devenit episcopi creștini din secolul al IV-lea. Cei mai mulți dintre aceștia, precum Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie cel Bătrân, Sf. Grigorie de Nazianz, au fost membri ai aristocrației municipale a imperiului estic, așa-numita clasă curială. Educația lor a fost fondată pe trei valori tradiționale: patriotismul civic, devotamentul față de paideia greacă și un puternic simț al importanței legăturilor familiale și a tradiției. Implicarea Părinților Capadocieni în viața socială și politică, în acțiunile civice și patriotice, vorbește despre „aspectul uman” al sfințeniei lor, despre trecutul lor aristocratic ca premisă a conducerii creștine din secolul al IV-lea. Fiind aristocrați, ei au avut posibilitatea să aleagă o poziție de conducere în clasa lor socială, dar ei nu au făcut-o pentru că au înțeles cu atât de multă dorință că numai imperatiunile Evangheliei creștine pot da adevărata aristocrație, aristocrația lui Hristos.

Cuvinte-cheie:

Părinți Capadocieni, conducerea creștină, episcop, patriotism civic, aristocrație creștină, Capadocia

Când se vorbește îndeosebi despre sfinți și mai ales despre sfinții capadocieni se dorește evidențierea mai cu seamă a sfințeniei vieții lor, a importanței, profunzimii și diversității operelor lor, a activității lor sociale și caritative. Adesea însă se

* Dr. Ciprian Streza, profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna” din cadrul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu.

Prof. Dr. Ciprian Streza

ignoră latura umană, latura văzută a sfințeniei lor, aspect care poate fi un îndemn puternic la imitarea vieții lor.

În prezentul studiu vor fi luate în discuție doar câteva aspecte „civice” ale vieții părinților capadocieni, fiind analizat și descris aici contextul social și politic în care au trăit aceste mari personalități ale Bisericii dar și modul cum s-au raportat ele la toate problemele civice ale acelor vremuri.

Adesea se uită sau nu este cunoscut faptul că Părinții capadocieni proveneau din familii aristocratice, aparținând așa zisei clase curiale, termen care vine de la *co + viria*, însemnând „adunare de bărbați” și indicând o clasă socială care avea în stăpânirea ei un număr semnificativ de oameni. În fiecare oraș însemnat al Imperiului Roman existau honorati, conducătorii locali care erau aleși din clasa curială, din aristocrația locală.¹

O familie curială era caracterizată prin accentul pe care îl puneau pe trei valori tradiționale distincte, și anume: pe patriotismul civic, pe devotamentul față de cultura și educația greacă și pe importanța legăturilor de familie și a tradiției².

În cele ce urmează vor fi luate în discuție atitudinile civice și reacțiile a trei dintre marii capadocieni: cei doi Grigorie, episcopi de Nazianz, și Sfântul Vasile cel Mare. Cei trei sunt reprezentativi pentru un fenomen extrem de important petrecut în secolul al IV-lea când clasa curială a dat Bisericii creștine o serie de personalități importante, precum: Sfântul Grigorie Taumaturgul, Amfilohie de Iconium, Firmilian al Cezareei și Ambrozie al Mediolanului. Este interesant de observat modul în care acești episcopi aristocrați au reușit să „creștineze” cele trei valori tradiționale ale clasei sociale în care au fost crescuți.

Prima dintre cele trei caracteristici definitorii ale clasei curiale este patriotismul civic. Episcopul unei metropole din Capadocia din secolul al patrulea care și provenea din clasa curială nu putea renunța la valorile sociale ale contextului în care el a apărut. Patriotismul civic putea fi arătat prin implicarea în vaste proiecte de construcții și prin intervenția în viața politică a vremii.

1. Patriotismul civic al celor doi Grigorie de Nazianz

Tatăl Sfântului Grigorie Teologul a devenit episcop în Nazianz la scurtă vreme după ce a fost botezat,³ iar după o bogată și impresionată activitate în locali-

¹ Thomas A Kopecek, „The Cappadocian Fathers and Civic Patriotism”, *Church History*, 43 (1974), p. 293-303; Idem, „The Social Class of the Cappadocian Fathers”, *Church History*, 42 (1973), p. 453-66.

² Idem, „The Cappadocian Fathers...”, p. 293.

³ Jean Bernardi, *Saint Gregoire de Nazianz. Le Theologien et son temps (330-390)*, Paris, 1995, p. 108-109.

tatea natală el s-a mutat la cele veșnice în anul 374, dar nu înainte de a fi ridicat o frumoasă biserică și de a fi rânduit un preot pentru ea, adică pe însuși fiul său, după cum o spune Sfântul Grigorie Teologul într-o epigramă funerară scrisă în cinstea tatălui său.

Este interesant de remarcat faptul că atât tatăl, cât și fiul erau mândri, în sensul patriotismului civic al clasei curiale, de a fi putut ridica un „locaș despre care nu se poate tăcea și care depășea în mărime pe multe alte locașuri, iar în frumusețe aproape pe toate”⁴. Această biserică nu a fost în mod simplu doar o sursă de bucurie și mândrie a clasei curiale, cât mai ales un prilej de faimă și de prestigiu pentru întregul oraș Nazianz, după cum o spune Grigorie cel tânăr în cuvântarea funeabră scrisă în cinstea tatălui său: „Cum ar putea cuvântul să spună pe scurt lucrarea făcută în atâta timp, cu atâta efort și cu atâta îndemânare? Sau atât ar fi suficient de spus că din atâtea alte multe clădiri, atât private, cât și publice, doar aceasta singură a putut să ne facă cunoscuți printre cei mai mulți...”⁵

Foarte important este faptul că bătrânul episcop nu doar a plătit din propriul său buzunar toate cheltuielile pentru ridicarea acestui impresionant locaș de cult, dar a oferit din sânul familiei sale și slujitor pentru această frumoasă biserică, hirotonindu-l în acest scop pe fiul său: „Deoarece era nevoie de preot, și pe acesta l-a dăruit [bisericii] din casa sa...”⁶ Mărinimia lui sufletească, percepută în mod cert în Nazianz ca patriotism civic, l-a făcut să slujească atâția ani la altarul acestei biserici fără să fie remunerat, fapt imitat apoi și de fiul său.

Mai toate clădirile, din marile metropole ale Imperiului Roman au fost ridicate nu din taxe, ci din banii personali ai membrilor aristocrației municipale, care dintr-o profundă responsabilitate civică și patriotică, dar și dintr-o mare dorință de ridicare a prestigiului orașului, se implicau în construirea de teatre, școli, hipodromuri, băi, apeducte și, mai apoi, și de biserici. Thomas Kopecek este de părere că, în Nazianz, ridicarea acestui locaș de cult, de care erau atât de mândri atât tatăl și fiul, „a fost un proiect pe cât de curial și patriotic, pe atât de creștin”⁷. Oferind din resursele personale banii pentru ridicarea locașului de cult, bătrânul Grigorie introducea în viața lui clericală valorile și formele de comportament ale clasei

⁴ Sf. Grigorie de Nazianz, *Funebris oratio in patrem, oratio 18,39*, PG 35: 1037 AB: „Ἔργον οὐ σιωπῆς ἄξιον, μεγέθει μὲν ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς, κάλλει δὲ σχεδὸν ὑπὲρ ἅπαντας”

⁵ *Ibidem*, PG 35: 1037B: „Πῶς ἂν ὁ λόγος ἔργον τοσοῦτου χρόνου, καὶ πόνου, καὶ τοσαύτης χειρὸς οὕτως ἐν βραχεὶ παραστήσειεν; Ἡ τοσοῦτον εἰπεῖν ἀρκέσει, ὅτι πολλῶν τὰς ἄλλας πόλεις κοσμοῦντων ἔργων, ἰδίων τε καὶ δημοσίων, τοῦτο καὶ μόνον ἴσχυσε διαβοήτους ἡμᾶς καταστήσαι τοῖς πλείοσιν...”

⁶ *Ibidem*, PG 35: 1037B: „Ἐπεὶ δὲ καὶ ἱερέως ἔδει, καὶ τοῦτον οἴκοθεν ἐπιδίδωσιν· εἰ μὲν κατὰ τὸν ναὸν, οὐκ ἔχω λέγειν, πλὴν ἐπιδίδωσιν”

⁷ Thomas A Kopecek, „The Cappadocian Fathers...”, p. 295.

curiale din care provenea și, la fel cum ceilalți aristocrați ai orașului au devenit renumiți pentru clădirile ridicate, tot la fel și fostul „curialis”, ajuns acum episcop, a înțeles să ridice un locaș de cult lui Dumnezeu, arătându-și totodată generozitatea aristocratică și ridicând astfel și faima orașului.

Mândria cu care Sfântul Grigorie Teologul relatează viața și realizările „aristocratice” ale tatălui său trebuie să fie înțelese din perspectiva patriotismului curial atât de răspândit și de apreciat în Capadocia secolului al IV-lea. Relatarea este făcută mai mult în termeni „curiali” decât creștini, un semn că și după creștinare, cei doi mari capadocieni au continuat să acționeze și să gândească conform tradiției patriotice curiale în care au fost crescuți și educați, dând tuturor de înțeles că Biserica are un cuvânt de spus cu privire la toate aspectele politice și sociale ale unei metropole.

Acest fapt va fi demonstrat în alte două momente de criză ale istoriei orașului Nazianz, când cei doi episcopi se vor implica cu mult zel în viața politică a vremii lor. Astfel, în anul 373 sau 374 o mare tulburare a apărut în metropola păstorită de cei doi Grigorie ca urmare a unui edict al guvernatorului provinciei prin care erau impuse taxe grele asupra cetățenilor metropolei Nazianz. Problema pare să fi fost foarte serioasă din moment ce însuși guvernatorul și-a anunțat vizita în orașul nesupus⁸. Cetățenii au apelat atunci la patriotismul tânărului Grigorie cerându-i să intervină pe lângă guvernator. Știindu-l creștin pe acesta și așteptându-l să vină duminica la biserică, marele ierarh și-a pregătit o cuvântare (Oratio 17) prin care să obțină din partea guvernatorului rezolvarea problemelor sociale ale metropolei păstorite de el și tatăl său. Este impresionant modul în care Sfântul Grigorie Teologul știe, în biserică, într-o predică să folosească argumentație eminent creștină pentru a obține un rezultat patriotic, specific clasei curiale din care provenea. Astfel, după o scurtă introducere în care predicatorul aduce o serie de exemple din Sfânta Scriptură despre întristarea sufletească și despre mângâierea care vine de Sus⁹, Sfântul Grigorie se adresează cetățenilor orașului Nazianz arătându-le că suferințele care au venit asupra lor sunt îngăduite de Stăpânul lumii, de Dumnezeu Însuși, Care lucrează și prin stăpânitorii acestei lumi trecătoare¹⁰. Sugerând ascultare față de cel care poartă sabia din încredințarea lui Dumnezeu, cu mult tact și finețe oratorică tânărul ierarh știe să câștige atenția celui căruia îi era adresată în ultimă instanță această omilie. Astfel, în ultima parte a cuvântului său, Sfântul Grigorie îl interpelează la persoana a II-a singular pe guvernator, atrăgându-i aten-

⁸ E. Fleury, *Hellenisme et Christianisme: Saint Gregoire de Nazianze et Son Temps*, Paris, 1930, p. 253; Thomas Kopecek, *The Cappadocian Fathers...*, p. 296.

⁹ Sf. Grigorie de Nazianz, *Ad cives Nazianzenos (orat. 17, 2-3)*, Πρὸς τοὺς πολιτευομένους Ναζιανζοῦ ἄγω νῶντας, καὶ τὸν ἄρχοντα ὀργιζόμενον, PG 35: 965-968.

¹⁰ *Ibidem*, 17, 4-7, PG 35: 972-976.

ția că Dumnezeu, Stăpânitorul cel adevărat al acestei lumi este bun și milostiv și că un slujitor al Lui, dacă îi imită bunătatea și mila, va fi o icoană vie a lui Dumnezeu pe pământ și va dobândi mântuirea¹¹. Pentru a-l convinge pe guvernator să fie milostiv, Sfântul Grigorie îl roagă în numele lui Hristos, în numele a tot clerul și poporul, în numele tatălui său, dar și în numele său propriu să cruțe orașul arătând milă și îndurare. Nu se știe dacă această omilie a avut succes, însă din cuprinsul ei se poate limpede vedea patriotismul curial al luminatului ierarh exprimat printr-o admirabilă argumentație creștină¹².

Opt ani mai târziu, în anul 382, o criză socială mult mai puternică avea să cuprindă orașul Nazianz. Cetățenii lui se revoltă din nou împotriva unor taxe și impozite mult prea mari¹³. Sfântul Grigorie Teologul menționează acest eveniment în unele din epistolele sale (Ep. 141-142), vorbind însă nu despre taxe, ci despre un edict al guvernatorului care prevedea pierderea statutului municipal al Nazianzului și distrugerea statuilor acestuia, și care i-a determinat pe unii cetățeni tineri ai orașului său să se revolte. Guvernatorul a amenințat atunci cu distrugerea completă a orașului (Ep. 141, 6b-9), fapt care i-a alarmat pe aristocrații (curiales) ai orașului care au apelat la patriotismul Sfântului Grigorie, de curând revenit de la Constantinopol, rugându-l să intervină pe lângă bunul său prieten, guvernatorul Olympius. Acesta o face, adresându-i două scrisori prietenului său Olympius, însă nu din calitatea sa de ierarh, ci mai curând din cea a unui cetățean aristocrat și patriot¹⁴. Tonul este mult diferit de cel folosit cu opt ani înainte în criza socială din 373-374, căci acum Sfântul Grigorie nu se mai străduiește să își îmbrace discursul patriotic în haina argumentației creștine. În Epistola 141 el se identifică cu aristocrația orașului și pledează direct din această poziție, articulându-și astfel cererile: „Cinstește dar pe toți cetățenii care te roagă, atât pe curiales (πολιτευτάς), cât și pe honorati (ἀξιωματικούς), și ia seama că suferința pe toți îi atinge (afectează),

¹¹ *Ibidem*, 17, 9, PG 35: 976D: Χριστῷ συνάρχεις, Χριστῷ καὶ συνδιοικεῖς· (25) παρ' ἐκείνου σοὶ τὸ ζῆφος, οὐκ εἰς ἔργον, ἀλλ' εἰς ἀπειλήν· ὁ καθαρὸν ἀνάθημα τῷ δεδωκότι φυλάσσοιτο. Εἰκὼν εἶ τοῦ Θεοῦ· καὶ εἰκόνα διὰ χειρὸς ἄγεις, ἐνταῦθα οἰκονομουμένην, καὶ πρὸς βίον ἄλλον μεθισταμένην, εἰς ὃν πάντες μεταβησόμεθα, μικρὰ παίζαντες ἐν τῷ τῆς ζωῆς τούτου, εἴτε δεσμοτηρίῳ, εἴτε σταδίῳ, εἴτε προχαράγματι, εἴτε σκιάσματι. Τίμησον τὴν συμφυῖαν· αἰδέσθητι τὸ ἀρχέτυπον· γενοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ, μὴ τοῦ κοσμοκράτορος· μετὰ τοῦ χρηστοῦ Δεσπότη, μὴ τοῦ πικροῦ τυράννου. Ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς· ἐκεῖνος καὶ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον διὰ τῆς παρακοῆς ἐπληξε, καὶ τὴν ἐπίμοχθον ζῶην ἐπεισήγαγε, καὶ τὸ κολάζειν, καὶ τὸ κολάζεσθαι διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐνομοθέτησε. Σὺ δὲ, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, μνήσθητι τίνος εἶ ποίημα, καὶ ποῦ καλῆ, καὶ πόσα ἔχεις, καὶ πόσον ὀφείλεις, παρὰ τίνος σοὶ λόγος, νόμος, προφηταί, αὐτὸ τὸ εἰδέναι Θεὸν, τὸ μὴ ἀπελπίζειν τὰ προσδοκώμενα. Μίμησαι διὰ ταῦτα Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Τοῦτο ἔχει μάλιστα θεῖον ἄνθρωπος, τὸ εὖ ποιεῖν. Ἐξεστὶ σοὶ Θεὸν γενέσθαι μηδὲν πονήσαντι· μὴ πρόη τὸν καιρὸν τῆς θεώσεως.

¹² Thomas A. Kopecek, *The Cappadocian Fathers...*, p. 296.

¹³ E. Fleury, *Hellenisme et Christianisme...*, p. 353.

¹⁴ Thomas A. Kopecek, *The Cappadocian Fathers...*, p. 297.

Prof. Dr. Ciprian Streza

chiar dacă tac în fața mărimii puterii tale, plângând ca și cum ar fi copleșiți de ape. Cinstește și părul nostru cărunt, căci ar fi un lucru greu de suportat dacă am avut odată marele oraș [Constantinopol] iar acum să nu mai avem nici un oraș, iar sub stăpânirea ta biserica pe care am zidit-o lui Dumnezeu să devină locaș pentru animale, iar iubirea noastră pentru frumos să fie distrusă”¹⁵.

Prin toate aceste argumente, Sfântul Grigorie vrea să își impresioneze prietenul arătând suferința pe care o va aduce întregii clase curiale distrugerea orașului. Când vorbește însă la persoana întâi plural, autorul scrisorii se referă literal la un plural, și anume la el și la tatăl său care au construit frumosul locaș de cult din Nazianz¹⁶. Mândria patriotică a celor doi Grigorie pentru frumusețea locașului de cult se dorește să fie un argument forte care să impună guvernatorului respect pentru cetățenii orașului pe care vrea să îl distrugă. Scrisoarea se încheie cu un apel creștin adresat guvernatorului de a răspunde cererilor clasei curiale din Nazianz după ce a analizat ce ar fi mai bine pentru reputația sa ca și conducător în lumea aceasta și ce i-ar fi mai de folos pentru lumea viitoare¹⁷.

2. Sfântul Vasile cel Mare și patriotismul civic

La fel ca și Sfântul Grigorie Teologul, Sfântul Vasile cel Mare provenea dintr-o familie curială și a fost crescut și educat în spiritul aceleași tradiții a familiilor aristocratice din Capadocia, pentru care patriotismul și implicarea în viața metropolei erau valori fundamentale ale existenței cotidiene. Toată viața marelui ierarh din Cezareea Capadociei a fost plină de evenimente care au pus la grea încercare patriotismul și devotamentul față de țara și oamenii pe care i-a păstorit.

Astfel, în iarna anului 371-372 împăratul arian Valens a vizitat Cezareea și din motive politice, economice, dar și religioase a împărțit Capadocia în două provincii mai mici, în Capadocia I cu capitala la Cezareea, și Capadocia II, cu capitala la Tyanna. Dat fiind faptul că această împărțire a determinat și un transfer dintr-o capitală în alta a unui mare număr de aristocrați și funcționari publici, toată clasa curială a Cezareei s-a revoltat și unii dintre ei au și părăsit orașul și s-au retras la proprietățile lor de la țară¹⁸.

¹⁵ Sf. Grigorie de Nazianz, *Epistolae* 141, 7-8, la P. Gallay, *Saint Grégoire de Nazianze. Lettres*, vol 2, Paris: Les Belles Lettres, 1967, p. 31: Ἀλλὰ τίμησον μὲν πάντας πολίτας καὶ πολιτευτάς καὶ ἀξιοματικούς ἰκετεύοντας· πάντων γὰρ οἴου τὴν συμφορὰν ὁμοίως ἄπτεσθαι, καὶ εἰ τῷ μεγέθει τῆς σῆς ἐξουσίας ἐφησυχάζουσιν, οἷον ὑποβρύχια στένοντες. Τίμησον δὲ τὴν ἡμετέραν πολιάν, οἷς δεινὸν εἶ ποτε τὴν μεγάλην πόλιν ἔχοντες, νῦν μηδὲ πόλιν ἔχοιμεν, καὶ θηρίων οἰκητήριον γένοιτο μετὰ τὴν σὴν ἀρχὴν ὃ τε ναὸς ὃν ἠγείραμεν τῷ Θεῷ καὶ ἡ περὶ τούτων ἡμῶν φιλοκαλία.”

¹⁶ P. Gallay, *Saint Grégoire de Nazianze. Lettres...*, p. 31, nota 3.

¹⁷ *Epistolae* 141, 11, P. Gallay, *Saint Grégoire de Nazianze...*, p. 33.

¹⁸ Thomas A. Kopecek, *The Cappadocian Fathers...*, p. 299.

În momentul când s-a anunțat împărțirea Capadociei, Sfântul Vasile nu era în Cezareea și primii care i-au cerut ajutorul au fost aristocrații orașului. Problema era foarte delicată, iar marele ierarh și-a propus să meargă personal la curtea imperială, însă noua împărțire teritorială amenința și jurisdicția sa asupra celor mai importante orașe ale provinciei intrate după rearondare sub păstoria episcopului arian Antim de Tyanna. Bolnav și suferind, fără sprijin din nici o parte, Sfântul Vasile alege să scrie o serie de scrisori unor personalități importante de la curtea imperială. Primul căruia i se adresează este Martinian, un oficial de înalt rang, originar din Capadocia, care avea curând să ajungă prefect al Romei¹⁹. Scrisoarea 74²⁰ care îi este adresată lui este redactată în cel mai autentic stil curial. Limbajul elevat, argumentarea precisă și folosirea repetată a substantivului patrie alături de multe motive și teme luate din mitologia greacă vorbesc mai curând despre un expeditor civil aristocrat mânat de zel patriotic decât despre un episcop creștin:

„Dar, în definitiv, de ce scriu acum, când trebuia să mă aflu lângă Tine? Pentru că Patria mea întristată mă constrânge să merg spre ea. Căci nu cred, Prea Bunule, că nu știi cât a avut ea de suferit: ca pe un nou Penteu al Tebei, demonii înșiși, ca niște menade cu adevărat, au sfâșiat-o. Au împărțit-o și iarăși o împart [sfâșie] ca doctorii cei răi, care agravează rănilor [bolnavului] prin neștiința [ignoranța] lor. Iar pentru că suferă de pe urma acestor dezbinări, Patria trebuie tratată ca un bolnav. Mi-au scris în grabă concetățenii și este nevoie să mă întorc repede, nu ca și cum ar avea vreun folos din aceasta, ci pentru a evita reproșul lipsei mele [de la datorie]. Tu știi că cei care sunt la necaz ușor înclină a spera și ușor înclină a blama, incriminând întotdeauna ceea ce se neglijează.

De fapt tocmai pentru acest motiv aș vrea să Te întâlnesc și să-mi spun părerea, mai bine zis, să Te rog să găsești vreo soluție îndrăznească și vrednică de inteligența Ta, și să nu treci cu vederea patria noastră îngenunchiată, ci să Te arăți la Curte și să le spui deschis să nu creadă că au două provincii în loc de una. Căci ei n-au adăugat dintr-o altă țară teritoriu ca să facă o nouă provincie, ci au făcut ca unul care are un cal sau un bou, pe care îi taie în două, crezând că astfel are doi cai sau doi boi, în loc de unul. Dar acum nu numai că n-are doi, ci a nimic și singura vietate pe care o avea. Spune, dar, dregătorilor celor mari să nu «înmulțească» și imperiul în felul acesta, pentru că puterea nu constă în număr, ci în fapte. Căci credem că unii fac acest lucru poate din necunoașterea adevărului, alții pentru a nu supăra pe cineva cu vorbele, alții pentru că nu

¹⁹ Marie-Madeleine Hauser-Meury, *Prosopographie zu den Schriften Gregors von Nazianz*, Bonn, 1960, p. 117; Thomas A. Kopecek, *The Cappadocian Fathers...*, p. 299.

²⁰ Sf. Vasile cel Mare, *Epistola 74*, la Y. Courtonne, *Saint Basile. Lettres*, vol. 1, Paris, Les Belles Lettres, 1957, p. 172-176.

le pasă, trecând cu vederea cele întâmplate. Dacă ai putea intra la împărat ar fi cel mai bun dintre lucruri și ar fi conform cu toate principiile tale de viață. Dacă însă acest lucru ți-ar fi peste mână, fie că n-ar fi potrivit momentul sau ar fi la mijloc vârsta, care, cum zici Tu, adesea însoțește lenevia, atunci să nu-ți fie greu măcar să scrii.

Iar dacă Te vei hotărî să fii patriei în ajutor, prin scris, atunci să fii atent mai întâi să nu lași la o parte nimic din ceea ce-ți stă în putere, iar mai apoi prin singur faptul că te alături suferinței lor este de ajuns pentru a le aduce mângâiere celor aflați în suferință. Dacă ai fi putut să fii de față pentru ca să poți vedea cu ochii proprii tristețea noastră! Așa poate, mișcat prin evidența clară a faptelor ai scoate și tu un strigăt demn de noblețea Ta, dar și de tristețea orașului...²¹.

Este evident faptul că Sfântul Vasile își mărturisește simpatia și sprijinul față de aristocrația din Cezareea, ca unul ce făcea parte din această clasă socială, și descrie toate încercările prin care ea trebuie să treacă odată cu împărțirea nejustă a Capadociei. Învățatul arhieru nu doar că nu îi condamnă pe cei care au preferat să se retragă din oraș la proprietățile lor din provincie mai curând decât a se muta în Podandos, noua capitală a provinciei Cezareea II, localitate pe care o ironizează comparându-o cu Keades sau cu iadul caraonian, prilej însă de a-și afirma încă o

²¹ Sf. Vasile cel Mare, *Epistola 74*, Y. Courtonne, *Saint Basile...*, p. 173-174: Οἷα γὰρ πέπονθεν οὐκ ἀγνοεῖς, ὃ ἄριστε· ὅτι Πενθέως τρόπον Μαινάδες ὄντως τινές, δαίμονες, αὐτὴν διεσπάσαντο. Διαιροῦσι γὰρ αὐτὴν καὶ ἐπιδιαιροῦσιν, ὥσπερ οἱ κακοὶ τῶν ἰατρῶν χαλεπώτερα τὰ ἔλκη ποιοῦντες τῇ παρ' αὐτῶν ἀπειρία. Ἐπεὶ οὖν κέκμηκε κατατεμενομένη, λείπεται αὐτὴν θεραπεύειν ὡς ἀρρωστοῦσαν. Ἐπέσειλαν οὖν ἐπείγοντες ἡμᾶς οἱ πολῖται, καὶ ἀνάγκη ἀπαντᾶν, οὐχ ὥς τὸ ὄφελος ἐσομένους τοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς ἀπολείψεως μέμψιν ἐκκλίνοντας. Οἴσθα γὰρ ὡς εὐκόλοι μὲν ἐλπίσαι οἱ ἀμυχανοῦντες, εὐκόλοι δέ που καὶ καταμέμψασθαι, ἐπὶ τὸ παρεθὲν αἰετρέποντες τὰς αἰτίας. (2.) Καίτοι ἐγωγε καὶ αὐτοῦ τούτου ἔνεκεν ἐδεόμην σοὶ συνελθεῖν καὶ δοῦναι γνώμην, μᾶλλον δὲ παρακαλέσαι ἐνθυμηθῆναι τι νεανικὸν καὶ πρέπον τῷ σεαυτοῦ φρονήματι καὶ εἰς γόνυ κλιθεῖσαν τὴν πατρίδα ἡμῶν μὴ περιδεῖν, ἀλλὰ καταλαβόντα τὸ Στρατόπεδον εἰπεῖν μετὰ παρρησίας τῆς σῆς μήτοι νομίζειν αὐτοὺς δύο κεκτῆσθαι ἀντὶ μιᾶς ἐπαρχίας· οὐ γὰρ ἐξ ἄλλης τινὸς οἰκουμένης ἐπεισῆγαγον τὴν ἑτέραν, ἀλλὰ παραπλήσιόν τι πεποιήκασιν ὥσπερ ἂν εἴ τις ἵππον ἢ βοῦν κεκτημένος, εἶτα δίχα διελών, δύο νομίζει ἔχειν ἀνθ' ἑνός· οὔτε γὰρ δύο ἐποίησε καὶ τὸν ἕνα διέφθειρεν· εἰπεῖν δὲ καὶ τοῖς παραδυναστεύουσι μὴ τοῦτον αὔξειν τὸν τρόπον τὴν Βασιλείαν· οὐ γὰρ ἐν ἀριθμῷ εἶναι τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐν τοῖς πράγμασιν· ἐπεὶ νῦν γε ἡγούμεθα τοὺς μὲν ἀγνοῖα τῆς ἀληθείας ἴσως, τοὺς δὲ τῷ μὴ βούλεσθαι λυπεῖν τοῖς ῥήμασι, τοὺς δὲ καὶ τοὺς δὲ τῷ μὴ βούλεσθαι λυπεῖν τοῖς ῥήμασι, τοὺς δὲ καὶ οὐ μέλον αὐτοῖς, περιορᾶν τὰ γινόμενα. Εἰ μὲν οὖν ἦν δυνατόν αὐτὸν ἐλθεῖν πρὸς Βασιλέα, τοῦτο κράτιστον μὲν τοῖς πράγμασι, πρέπον δὲ σοὶ τῇ ὅλῃ τοῦ βίου προαιρέσει. Εἰ δὲ βαρὺ ἄλλως καὶ διὰ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, ὡς αὐτὸς ἔφη, σύντροφον ἔχουσαν ἐν ἑαυτῇ τὸν ὄκνον, ἀλλὰ τό γε ἐπιστεῖλαι πόνος οὐδεὶς. Ὡστε, τὴν ἀπὸ τῶν γραμμάτων βοήθειαν χαρισάμενος τῇ πατρίδι, πρῶτον μὲν σαντῷ συνειδήσεις μηδὲν τῶν εἰς δύναμιν ἡκόντων ἔλλειοιπότη, ἔπειτα μέντοι καὶ τοῖς κάμνουσιν, αὐτῷ τῷ φαίνεσθαι συναλγῶν, ἀρκοῦσαν δώσεις παραμυθίαν. Ἀλλ' εἴθε γὰρ ἦν οἷόν τε αὐτὸν ἐπιστάντα τοῖς πράγμασιν ὄψει λαβεῖν τὰ σκυθρωπά. Οὕτω γὰρ ἂν ἴσως ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐναργείας τῶν ὀρωμένων συγκληθῆς ἀφῆκᾶς τινα φωνὴν πρέπουσαν καὶ τῇ σῇ μεγαλονοίᾳ καὶ τῇ κατηφείᾳ τῆς πόλεως.

dată cu mândrie atașamentul față de patria natală și față de orașul în care a crescut și a studiat. Astfel, spre sfârșitul scrisorii el se lamentează că prin nedreapta împărțire a provinciei „acele întruniri, cuvântări și discuții ale oamenilor celebri din agoraua noastră, și tot ceea ce a făcut altădată vestit orașul nostru, ne-au părăsit. De acum tot mai rar se vor putea vedea plimbându-se prin oraș vreun om cult sau mare orator, așa cum era cazul altădată la Atena, unde nu apăreau cetățeni certați cu omenia sau cu mâinile necurate. În locul lor a intrat ignoranța ca la sciți sau la masageți. Nu se mai aude azi decât un singur strigăt, acela al agenților de dări, precum și al celor biciuiți de ei. Porticele halelor redau acum și de-o parte și de alta ecoul lor lugubru, oftând parcă de tristețea vremurilor de azi.

Gimnaziile închise și nopțile neiluminate nu ne îngăduie să ne mai gândim la altceva decât la frica de viață. Căci nu-i mic pericolul ca îndată după retragerea de pe străzi a dregătorilor, totul să se prăbușească, parcă ar fi un cutremur general. Ce cuvântare ar fi în stare să descrie această nenorocire? Unii au pornit-o la fugă, o parte din consilieri (și nu cei mai slabi) au preferat exilul pe viață decât să meargă la Podandos. Când vorbesc de Podandos mă gândesc la o localitate pe care lacedemonienii o numesc Keades, sau la o prăpastie a naturii, cum poate ai mai văzut undeva în lume, o localitate de iad caronian, iscodită vrând-nevrând pentru a designa aceste paragini, care exală un aer nesănătos”²².

Această frumoasă și impresionantă scrisoare care e plină de vibrație patriotică, cu iz însă de elegie antică a fost scrisă de un episcop ce era și monah și cu toate că în alte scrieri Sfântul Vasile vorbește de imperativul căutării patriei cerești, aici el își arată devotamentul patriotic specific clasei sociale din care provenea. Precum Sfântul Grigorie Teologul, mesajul său pare pur civic și patriotic, foarte puțin sau deloc creștinat, fapt însă care denotă finețea spirituală și simțul acut al realităților care l-au făcut să își adapteze argumentația la nevoile momentului și, mai ales, la cultura și la spectrul politic și cel social din care provenea cel căruia îi era adresată scrisoarea.

Epistolele 75 și 76 vorbesc despre același efort patriotic entuziast al Sfântului Vasile de a salva provincia Capadocia. Prima din ele (Epistola 75) este adresată lui Aburgius, un capadocian aflat și el la curtea imperială, și cea de a doua lui Sofronie, un magister officiorum al împăratului Valens (Epistola 76). În ambele scrisori, ierarhul din Cezareea descrie și deplânge situația aristocrației orașului silite să își părăsească averile și să ia drumul exilului, dar și împușinarea populației capitalei. Argumentele Sfântului Vasile sunt cele ale unui mare patriot, dar în cele două scrisori el a simțit nevoia să apeleze și la autoritatea sa de episcop pentru a-și convinge interlocutorii să acționeze pentru salvarea țării

²² Sf. Vasile cel Mare, *Epistola 74*, 3, Y. Courtonne, *Saint Basile...*, p. 175-176.

sale. Astfel, pe Sofronie îl îndeamnă să salveze Cezareea, folosind „puterea” dată lui de Dumnezeu²³, iar lui Aburgios îi adresează cuvinte mult mai grele, arătându-i că: „Patria care te-a născut și te-a crescut a ajuns azi într-o stare atât de deplorabilă, ca în vechile povestiri, încât niciunul din cei care au cunoscut-o altădată foarte bine și care ar veni acum în ea n-ar mai recunoaște-o, atât de pe neașteptate s-a schimbat într-o pustietate. Dintre slujbașii publici mulți au fost îndepărtați încă de mai înainte, iar acum de curând aproape toți au fost duși într-un sat cu numele Podanda. Despărțiți între ei prin această transferare, cei ce au rămas pe loc au căzut într-un fel de deznădejde extremă, într-o descurajare atât de mare, încât de-acum orașul nu mai are decât câțiva locuitori și ținutul întreg a devenit un fel de singurătate îngrozitoare. Spectacol lamentabil pentru prietenii noștri, dar care a adus multă bucurie și voie bună pentru dușmani, care de multă vreme unelteau la căderea noastră.

Cine să ne mai întindă acum o mână de ajutor? Cine să mai verse, dar, vreo lacrimă de durere, dacă nu inima Ta blândă, Tu care împărtășești până și suferințele unui oraș străin, ca să nu mai vorbim de ale celui în care te-ai născut? Așadar, dacă mai poți face ceva, arat-o acum pentru noi, în necazul care ne apasă! Ai doar de la Dumnezeu mare trecere în fața celor mari: Nici o clipă nu Te-a uitat, ci Ți-a dat multe dovezi de bunăvoință. E nevoie doar să te hotărăști să pui la inimă toată grija pentru noi și să faci uz de toată autoritatea pe care o ai, spre a veni în ajutorul concetățenilor Tăi”²⁴.

E greu de imaginat o autoritate episcopală mai dinamică și mai implicată în social și în politic decât cea pe care a exercitat-o Sfântul Vasile în Capadocia vremii sale. În mod cert marele ierarh o face aceasta având în vedere nu doar apărarea patriei, dar și a jurisdicției sale.

Un alt prilej în care Sfântul Vasile își arată patriotismul este intervenția și lupta lui împotriva sistemului de taxe și impozite ce apăsa provincia Capadocia la sfârșitul secolului al IV-lea. Astfel, după numărul impresionant de scrisori datate în anul 372 se poate deduce faptul că împărțirea teritorială a Capadociei a adus cu sine și o înmulțire, dar și o creștere a taxelor și impozitelor aplicate tuturor claselor sociale. În Epistola 83 Sfântul Vasile face aluzie la sfâșierea teritorială suferită de patria sa și încearcă să pledeze în fața unui cenzor sau agent fiscal să trateze proprietatea unui prieten apropiat ca și cum ar fi a sa proprie, îndemnându-l astfel:

„Dar pentru că Dumnezeu te-a chemat la o slujbă, în care se poate da dovadă de iubire față de oameni și prin care se poate ridica Patria noastră, care s-a pustiit de tot, cred potrivit să dau bunătații Tale sfatul ca, în nădejdea răsplătii

²³ Sf. Vasile cel Mare, *Epistola 76*, Y. Courtonne, *Saint Basile...*, p. 178-179.

²⁴ Sf. Vasile cel Mare, *Epistola 75*, Y. Courtonne, *Saint Basile...*, p. 176-177.

dumnezeiești, să binevoiești a Te arăta destul de omenos, ca să Te poți arăta vrednic de o faimă nemuritoare și să moștenești odihnă veșnică, pentru că le vei fi ușurat sarcinile celor care au fost apăsați”²⁵.

Este vizibil aici modul cum Sfântul Vasile știe să îmbine argumentația politică greco-romană cu cea creștină, promițând cenzorului în schimbul milei arătate față de prietenul lui atât bună reputație, cât și pace eternă și odihnă veșnică, și asta în schimbul scutirii de taxe!²⁶

Acțiunile patriotice ale episcopului din Cezareea nu s-au oprit însă aici. Situația din capitala provinciei a devenit după 372 extrem de grea în condițiile în care foarte mulți aristocrați au părăsit orașul, iar fondurile din taxele ce trebuiau adunate deveneau tot mai mici. Criză fiscală a izbucnit atunci când suma care trebuia strânsă din taxa *collatio lustralis* nu a ajuns la nivelul la care o cerea guvernatorul provinciei. Atunci Sfântul Vasile a intervenit în forță, cerând în primul rând tuturor cetățenilor orașului să contribuie la strângerea acestor fonduri, iar în al doilea rând, punând presiune pe aristocrații care au părăsit Cezareea de a se întoarce la casele lor și de a-și plăti dările. Acțiunea sa se încheie cu această scrisoare adresată unui compulsor, unui cenzor pe care îl roagă să îngăduie prelungirea perioadei de strângere a taxei:

„Greutatea străngerii aurului pentru confecționarea hainelor militare o cunoaște prea cinstia Ta mai bine decât oricine, iar în sărăcia noastră n-am nici un alt martor decât pe Tine care, datorită marii iubiri ce o arăți oamenilor, ai dovedit și pentru mine înțelegere, arătându-mi tot ajutorul posibil, fără ca vreodată să-ți schimbi blândețea liniștitoare a atitudinilor de teama amenințărilor celor puternici.

Întrucât, dar, din întreaga sumă ne mai rămâne doar o cantitate mică de aur și întrucât pe acesta trebuie să-l strângem printr-o contribuție la plata căreia am făcut apel la întreg orașul, rog blândețea Ta să amâne planul acestei operații până ce vom fi înștiințat și pe cei care locuiesc în afara orașului, pentru că, după cum bine știi, cei mai mulți din dregători lucrează la țară. Dacă, deci, se îngăduie ca din aurul strâns să se trimită cu atâtea livre mai puțin (adică tocmai atâta cât trebuie plătit), te rugăm să ne faci cunoscut, urmând ca restul să-l trimitem mai târziu. Dacă, dimpotrivă, e absolut necesar ca întreaga sumă să se verse deodată în trezorerie, măcar scadența să fie amânată, așa cum am amintit înainte”²⁷.

Cu toată implicarea Sfântului Vasile în toate problemele politico-sociale ale vremii sale, paradoxal, au existat și membri ai aristocrației locale care au afirmat contrariul. Acest fapt rezultă din Epistola 94 scrisă lui Ilie, guvernatorul provinciei Capadocia I, în perioada ce a urmat imediat după împărțirea provinciei.

²⁵ Sf. Vasile cel Mare, *Epistola* 83, Y. Courtonne, *Saint Basile...*, p. 186-187.

²⁶ A. Kopecek, *The Cappadocian Fathers...*, p. 301.

²⁷ Sf. Vasile cel Mare, *Epistola* 88, Y. Courtonne, *Saint Basile...*, p. 192.

Prof. Dr. Ciprian Streza

Din argumentația marelui ierarh se pot desprinde care erau acuzațiile aduse împotriva lui de calomniatori, probabil niște curiales, atrași probabil de arianism, care vedeau în ortodoxia Sfântului Vasile cauza dezastrului și a decăderii provinciei. Ei au înfățișat guvernatorului toate acțiunile ierarhului din Cezareea ca fiind ale unui om lipsit de patriotism, care, prin zelotismul său, a subminat interesele statului.

Răspunsul Sfântului Vasile este magistral și prezintă toată activitatea sa ca fiind izvorâtă din valorile tradiționale ale patriotismului clasei aristocratice din care făcea parte:

„Căci aș vrea să întreb pe cei care sâcâie mereu urechile Tale loiale: ce greșim noi față de Stat, sau ce fel de interes obștesc, mic sau mare, se nesocotește dacă noi ne administrăm singuri Bisericele? Afară, poate, de cazul că ar putea spune cineva că aducem prejudicii statului atunci când ridicăm Dumnezeului nostru câte un lăcaș de rugăciune mai spațios, cu câteva locuințe în jurul lui, din care una mai arătoasă rezervată episcopului, iar celelalte mai modeste pentru slujbașii bisericești din subordine, așa cum se petrec lucrurile, de altfel, și în viața de stat.

Pe cine nedreptățim noi oare când construim hoteluri și aziluri pentru străinii care vin pe la noi în trecere și care au vreo suferință de tămăduit? Sau, în sfârșit, când facem așezăminte trebuitoare ușurării lor, cu infirmieri, doctori, animale pentru povară, cu personal auxiliar? Căci a fost nevoie, într-adevăr, să mai prevedem aici și multe feluri de meserii și ateliere necesare vieții, precum și tot ceea ce mintea omenească a putut născoci pentru menținerea unei vieți onorabile. În fine și alte spații pentru diferite munci manuale; lucruri care în totalitatea lor sunt o adevărată podoabă pentru orașul nostru și un temei de mândrie pentru guvernatorul nostru, căci și asupra lui se revarsă buna faimă a acestor lucrări”²⁸.

Argumentația Sfântului Vasile este convingătoare. Cu o deferență deosebită, dar și cu o demnitate rar întâlnită, el justifică importanța umanitară și culturală a acțiunilor sale: Care curialis ar putea susține că un om care a făcut atât de multe lucruri prin care a crescut faima orașului și a guvernatorului ar putea fi văzut ca unul lipsit de patriotism? Logica argumentării este impecabilă: construirea de clădiri a fost modul în care toți strămoșii acestor acuzatori, dar și ai Sfântului Vasile și-au exprimat patriotismul. De aceea guvernatorul este rugat să fie ca Alexandru Macedon care nu pleca urechea spre calomnii. Se pare că acesta a ascultat sfatul marelui ierarh și și-a pierdut postul, poate și din pricină de a nu fi fost destul de vigilant. Așa se explică de ce Sfântul Vasile a intervenit mai apoi pe lângă magistrul Sofronie în favoarea acestui dregător „care a făcut

²⁸ Sf. Vasile cel Mare, *Epistola* 88, Y. Courtonne, *Saint Basile...*, p. 205-206.

pentru provincia Capadocia doar în câțiva ani ceea ce alții n-au reușit să facă în mulți ani”²⁹.

Ca o concluzie la această scurtă analiză privind patriotismul civic al părinților capadocieni se poate afirma că implicarea lor în viața politică și cea socială a vremii lor a fost determinată în primul rând de educația și tradiția aristocratică a familiilor din care proveneau, însă pe acest fond curial s-au altoit valorile și imperatiile Evangheliei. Fenomenul a fost unul des întâlnit în Imperiul Roman al secolului al IV-lea, când tot mai mulți curiales au fost înlocuiți de episcopi și clerici ce proveneau din această clasă socială, pentru ca în secolul al VI-lea episcopii să devină adevărații reprezentanți ai orașelor, înlocuind pe reprezentanții clasei curiale în adunările provinciale³⁰.

Analiza făcută vrea să scoată în evidență latura umană a sfințeniei Părinților capadocieni, care au știut și au putut cu ajutorul harului să pună în lucrare darurile primite prin educație din familiile lor, să facă din conduita lor aristocratică un mod de conducere și păstorire a Bisericii. Ceea ce au lăsat ei în urmă, atât din punct de vedere spiritual, cât și material, este impresionant, însă cel mai important lucru este că ei nu au ales cariera strălucită la care aveau acces prin educație și prin clasa socială din care proveneau, ci au înțeles că imperatiile Evangheliei pot dăruia omului adevărata aristocrație, cea a lui Hristos Domnul Cel răstignit și înviat, căci „nu numirile (titlurile) sunt cele care ne mântuiesc, o spune Sfântul Vasile într-una din epistolele sale, ci alegerile (pe care le facem) și dragostea adevărată către Cel Care ne-a zidit”³¹.

²⁹ Sf. Vasile cel Mare, *Epistola* 90, Y. Courtonne, *Saint Basile...*, p. 205-206.

³⁰ A.H.M. Jones, *The Later Roman Empire, 284-602: A Social, Economic, and Administrative Survey*, 2 vols.; Norman, OK: University of Oklahoma Press, 1964, vol. 2, p. 766.

³¹ Sf. Vasile cel Mare, *Epistola* 257, 2, Y. Courtonne, *Saint Basile...*, vol. III, p. 99.